

Teologiczne i antropologiczne aspekty „Celu trojakiego pożyciu ludzkiemu” Mikołaja Dadziboga-Kostrowickiego (1647)

Theological and anthropological aspects of the “Cel trojaki pożyciu ludzkiemu” by Mikołaj Dadzibóg-Kostrowicki (1647)

Ewelina Szymczak

Słowa kluczowe

antropologia, filozofia chrześcijańska, Mikołaj Dadzibóg-Kostrowicki, teologia, wykład dydaktyczno-moralizatorski

Key words

anthropology, Christian philosophy, didactic moralizing lecture, Mikołaj Dadzibóg-Kostrowicki, theology

Abstrakt

Niniejszy artykuł dotyczy siedemnastowiecznego utworu Mikołaja Dadziboga-Kostrowickiego. *Cel trojaki pożyciu ludzkiemu* jest wykładem dydaktyczno-moralizatorskim, napisanym w duchu filozofii chrześcijańskiej, w którym poeta omawia trzy cele ludzkiego życia: Boga, mądrość i sławę. Utwór, rozpatrywany z perspektywy antropologicznej i teologicznej, jest kulturowym świadectwem potrzeby uświadamiania ludziom roli Boga i religii oraz konieczności zdobywania wiedzy i społecznego uznania.

Abstract

The present article focuses on seventeenth-century work by Mikołaj Dadzibóg-Kostrowicki. *Cel trojaki pożyciu ludzkiemu* is didactic moralizing lecture, written from the perspective of Christian philosophy, in which the poet discusses the three goals of human life. These are God, wisdom and fame. Work has undergone anthropological and theological reflection. This poem is a cultural witness of people need awareness of God and religion and coercion knowledge and care for the reputation.

Teologiczne i antropologiczne aspekty *Celu trojakiemu* *pożyciu ludzkiemu* Mikołaja Dadziboga-Kostrowickiego (1647)

Na gruncie humanistyki zaobserwować można było już wiele zwrotów. Także ten antropologiczny jest zjawiskiem dokonanym i aktualnie w różny sposób komentowanym w piśmiennictwie naukowym¹. Antropologia od kilkunastu lat stanowi jedną z propozycji metodologicznych w badaniach literackich. Obecnie mówić można raczej o współobecności antropologii literatury w kulturze współczesnej niż o antropologicznym przełomie. Ma to swój wyraz w nazwach katedr i zakładów naukowych, stosowanej terminologii czy tytułach i podtytułach prac naukowych².

Jak twierdzi Ryszard Strzelecki, w ścisłym związku z badaniami nad literaturą i sztuką pozostaje antropologia biblijna, teologiczna oraz antropologia religii. W myśl postulatu Dariusza Śnieżki, aby badać pod kątem antropologicznym staropolskie teksty popularne, kompendia wiedzy i druki użytkowe³, uznałam, że warto przyrzeć się bliżej wykładowi dydaktyczno-moralizatorskiemu Mikołaja Dadziboga-Kostrowickiego⁴. Ścisły związek tytułu z obszarem zainteresowania antropologii literatury oraz wpisanie dzieła w kontekst filozofii chrześcijańskiej tłumaczy takie, a nie inne rozwiązanie metodologiczne. Siedemnastowieczny tekst jest kulturowym świadectwem potrzeby ciągłego uświadamiania ludziom roli Boga i religii, starań o podkreślenie rangi mądrości w życiu i zalet dążenia do sławy. Jest także wyrazem aspiracji autora do bycia mentorem, nauczycielem ludu, autorytetem na miarę starożytnych. Przejawem takiej postawy jest pobrzmiewające echo horacjań-

¹ Vide: A. Łebkowska, *Między antropologią literatury i antropologią literacką*, „Teksty Drugie” 2007, nr 6, s. 9.

² Vide: R. Strzelecki, *Perspektywy antropologii w badaniach literackich*, „Tyczyńskie Zeszyty Naukowe” 2003, nr 1-4, s. 17.

³ D. Śnieżko, *Antropologia w badaniach nad literaturą dawną (rekonesans)*, [w:] *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa*, red. P. Czapliński, A. Legeżyńska, M. Telicki, Poznań 2010, s. 111-119.

⁴ Pełny tytuł utworu brzmi: *Cel trojaki pożyciu ludzkiemu wystawiony przez Mikołaja Dadziboga Kostrowickiego, Nauk wyzwolonych Mistrza i Filozofiję Doktora. W sławnej Akademiję Krakowskiej Świętej Teologiję, i praw Auditora*. Wydany został w Krakowie, w drukarni Stanisława Bertutowica w 1647 roku. Niezbyt obszerny (łącznie 18 kart, od A1r do C1v) starodruk w wersji cyfrowej dostępny jest na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej pod adresem: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=51837&from=pubindex&dirids=1&lp=2556>. Prawa do niego posiada Biblioteka Kórnicka PAN.

skiego motywu *exegi monumentum*, widoczne zwłaszcza w obszernej dedykacji utworu: „Wiem, że praca swoja nader wszystkim miła, podobno jednak nie *encomia* siebie samego. Lepiej i pozorniej objaśni się cudzym geniuszem, aniżeli moim naceleniem. Niechże wdzięczniej w uszach Waszych własnej sławy ozywa się strona cudza”⁵.

W związku z brakiem jakichkolwiek danych, zarówno w *Podręcznej Encyklopedii Kościelnej*, *Encyklopedii Katolickiej*, jak i innych dostępnych źródłach (także internetowych), niewiele można powiedzieć o samym autorze. Nieznane są ani lata jego życia, ani pochodzenie. Wiadomo, że był doktorem filozofii oraz że uzyskał tytuł mistrza sztuk wyzwolonych, ponieważ zamieścił część informacji na swój temat w tytule utworu (zgodnie z obowiązującymi ówczesnie normami drukarni). Miał także posadę audytora na krakowskiej uczelni. W 1647 roku wydał niezbyt obszerne, bo osiemnastostronicowe dzieło. Cztery strony zajmuje dedykacja, skierowana ku *Strzale zacnego domostwa Ich Mościów PP. Kostrowickich*, a więc do Kostrowickich herbu Strzała, nazwanych przez autora braćmi i przyjaciółmi. Osoby w niej wyróżnione są dla Kostrowickiego szczególnie ważne. Pragnie on, by nadal łączyły ich dobre relacje, aby w dalszym ciągu mógł liczyć na ich wsparcie i opiekę, czego wyraz daje w zakończeniu dedykacji: „Ja nie przeczę, miejcie dosyć to ode mnie, iżę dobrych Waszej Strzały chcę mieć Waszmościów Piastunów”⁶. Być może jest to utwór napisany jako podziękowanie za trud wychowania i opłacania nauki autora. Za tą tezę przemawiają niedostatki warsztatowe Kostrowickiego, które pragnie zatrzeć wiedzą zdobytą w murach Akademii. W pracy często odwołuje się do mitologii, postaci historycznych i myśli największych filozofów w sposób, który ma potwierdzić jego erudycję humanistyczną. Zna też topikę, powołuje się między innymi na stały motyw skromności⁷. Świadczą o tym sformułowania sugerujące niedostateczne umiejętności, np.: „Szeroki mi się tu plac o Bogu otwiera,/ale mi usta tępość dowcipu zawiera”⁸. Wrażenie niedostatków warsztatowych autora potwierdza krytyczna ocena, zamieszczona w *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera: „Poezja podzielona na trzy Cele: Bóg. Mądrość. Sława. – Rzecz bez treści, wiersz niezgrabny”⁹.

⁵ Ibidem, k. A3r.

⁶ Ibidem.

⁷ Na temat *topoi* skromności i innych toposów literackich wyczerpująco pisał Ernst Robert Curtius w książce *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, przeł. A. Borowski, Kraków 1997, s. 86-114.

⁸ M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. A4r.

⁹ K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, [in:] <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/144983.html> (dostęp: 12.06.2015).

Kostrowicki stosuje w dedykacji koncept, polegający na połączeniu przedmiotu rozprawy z herbowym symbolem – strzałą, toteż w przemowie do przyjaciół i rodziny wskazuje na konieczność godnego postępowania i odważnych poczynań w imię Boga i ojczyzny, które przyniosą rodowi sławę na wieki:

Wasza bowiem ta własna rzecz i zabawa szerokim pod niebem gościńcem *virtutem extendere factis* i tam strzałę prac swoich trafiać, gdzie by ślepe a omylnie szczęście i dojrzyć nie mogło. Wasza rzecz jest słów gołych mądrym piórem, a pióra mądrego żywym uczynkiem nadstawiać, i tak Strzałę swą w postępkę zaostrzać, aby mężniej do Boga, do Mądrości, do Sławy z usługi Rzeczypospolitej i Ojczyźnie dolatywała, i tam ku nieśmiertelnej pamięci zachęciwszy się, hybernia odprawować mogła¹⁰.

Obszar rozważań poeta nakreślił w dedykacji. Wybrał trzy aspekty społecznego dyskursu: Boga, mądrość i sławę, których ponadczasowy charakter nie ulega wątpliwości. Zarówno refleksje teologiczne, jak i problemy ustawicznego kształcenia oraz społecznego uznania dotyczą każdego człowieka. Ich hierarchia zależy od reprezentowanego przez jednostkę światopoglądu. Dla Kostrowickiego gradacja powyższych zagadnień nie stanowiła problemu. Temat Boga rozwinął w pierwszej kolejności, następnie zajął się mądrością i sławą. Taka kompozycja pracy odpowiada życiowej filozofii autora. Bóg był dla niego najważniejszy, a wiara w połączeniu z mądrością obiecywała sławę. Porządek poniższych rozważań wyznacza więc konstrukcja dzieła Kostrowickiego.

Refleksja teologiczna

Z tekstu, pisanego w duchu filozofii chrześcijańskiej, wyłania się obraz Boga jako wszechpotężnego Pana i Stwórcy Wszechmocnego. Bóg ma być pierwszym celem w życiu człowieka. O wielkim znaczeniu Boga czytamy w pierwszych słowach utworu: „Mniemam, że tego celu w tym zawrę cny skutek,/Gdy rzekę Wiara Zakon jest mnogi użytek./To wprawdzie rosło szczęście i wysoka chwała/W czyj Dom Bogu przyjemna Wiara zawitała”¹¹. Autor zauważa też, jak istotne jest posiadanie w rodzinie osoby duchownej: „Z tym wy jak najzwiąźniej nadzieją mieszkacie/Na to z nieba przywilej w Domu swoim macie./Którzyście sobie wszyscy w ten czas wyprawili/Gdyście waszej krwie kogo Bogu poślubili”¹². Zawierzenie Bogu gwarantuje szczęście i dostatek całej familii, okrywa ją chwałą i daje nadzieję na życie wieczne, jednak

¹⁰ M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. A2v.

¹¹ Ibidem, k. A4r.

¹² Ibidem.

decyzja o oddaniu się Bogu powinna być świadoma i podyktowana powołaniem: „Kto bowiem Bogu w przyjaźń swą duszę oddaje/Kto rzecze, że miłości tam prawa nie staje./Ta się zacność do rodu równa królewskiego/Komu Bóg dał dostojność stanu zakonnego./I owszem nad królewski stopień wyżej siedzi/Komu niebo ojczyzna, anieli sąsiedzi”¹³.

Znamienne jest, że poeta wywyższa stan zakonny ponad doczesny stan królewski. Na potwierdzenie, że nie jest odosobniony w takim podejściu, podaje przykład Stefana Batorego, który planował być zakonnikiem, gdyby nie został królem. O tym, jak małe znaczenie mają ziemskie godności, świadczą kolejne wersy:

O jako to szacować siebie drogo macie?/Że z samym Bogiem w ściślejszej przyjaźni mieszkacie./Wielka to być na dworze u króla ziemskiego,/Większa być przyjacielem Króla Królewskiego./Wielka krwią senatorską krew swą ubogać,/Większą nierównie z Bogiem dom spowinowacić¹⁴.

Bóg sam wyznacza drogę do życia wiecznego przez wiarę: „Zakon ma wielką chwałę u swojego Boga,/Ten blisko majestatu, ktoś inszy u proga./Sam się zakonom za cel wysoki postawił,/Tak wszyscy uczą, których Bóg mądrością wsławił./A iż i wszystkim sam Bóg za cel się postawił”¹⁵. Na poparcie swych racji Kostrowicki przytacza autorytet Chryzostoma jako świadka obdarzonego przez Boga mądrością.

Wielkość Boga daje wierzącemu człowiekowi gwarancję bezpieczeństwa i dodaje otuchy. Stwórca został nazwany przyjacielem ludzi. Autor popycha czytelnika w boskie ramiona i zaznacza, że jedynie ufając Bogu, możemy czuć się spełnieni. Stwórca jest ponad fortuną i zawierzając Mu, możemy być pewni szczęścia: „Idziesz, kto w stadło Boskie, idźże zdrów wesoło,/Idź z Bogiem przyjacielem, depc fortuny koło./Bezpiecznie, niech się jak chce nieżyczliwie toczy, najmniejszy proch nie padnie na pobożne oczy”¹⁶. W swych racjach utwierdza czytelników, zakładając przy tym, że zwraca się do chrześcijan: „A że wiarę i zakon za dobrą rzecz macie,/Cni chrześcijanie sami, żem prawdę rzekł, znacie”¹⁷. Przypomina „zacnym chrześcijanom”, że nagrodą za godne życie jest niebo. W myśl biblijnej teologii Kostrowicki prezentuje nowotestamentową wizję życia po śmierci. Rozgranicza niebo od piekła, uzależniając pobyt w tych miejscach od uczynków popełnianych w czasie życia ziemskiego. Sugeruje jednocześnie, że potępieni mogą obserwować rajskie bytowanie z żalem i wstydem za własne uczynki: „Oni dobrze to szczę-

¹³ Ibidem, k. A4r-A4v.

¹⁴ Ibidem, k. A4v.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, k. B1r.

ście pożądane widzą,/Którzy się już za światem o swój żywot wstydzą./Abo którym łaskawym sam Pan Bóg wyrokiem/Kazał na swą twarz patrzeć wiecznojasnym okiem¹⁸.

Refleksje Kostrowickiego na temat Boga i Jego natury oscylują wokół dobroci Stworzyciela i łaskowości dla ludzi wierzących. Z wywodu autora wyłania się obraz Boga jako oświeconego Pana czasu, który sam stawia się za cel wszystkim ludziom. Śmierć za wiarę gwarantuje zbawienie, bowiem jest największym poświęceniem, jakiego człowiek może dokonać. Bóg nazwany został „królem nad królami” i „cnym karolomanem”.

Autor oburza się na obłudę myślenia sugerującego obecność przyjaciół jedynie przy szczęśliwym człowieku. Uważa, że ludzie powinni się gromadzić przy wierzącym, dla którego najważniejszym przyjacielem będzie Pan Bóg, bowiem to od Niego zależy wszystko, co na świecie się wydarzy, wszystko jest Boskim zrządzeniem: „Rzekę raczej, przy kim Bóg, przy tym ludzie stoją./Bezpieczny, kto swe piersi spiął zakonną zbroją./Wszystko cokolwiek się nie pomyśli dzieje,/Za Boskim to przemyśłem jak woda rozleje¹⁹”. Analogia między człowiekiem wierzącym a świętymi drzewami, stanowiącymi obiekt kultu w tradycji religii dharmicznych: „Trafiajże jako włócznia w Cel do Boga swego,/Dojdiesz cudu większego niż Romulowego./Urościesz wkrótce w drzewo podobne onemu,/Które jest w podziwieniu świata indyjskiemu²⁰”, nasuwa wniosek o konieczności wyboru drogi sprawiedliwych, bo tylko ta gwarantuje szczęście²¹. Prezentowana przez Kostrowickiego wizja Boga i nieba, oparta na Nowym Testamencie, jest zgodna z ówczesnym sposobem myślenia o kategoriach transcendentnych. Mimo że nie nowatorska, stanowi świadectwo kulturowego i religijnego ducha epoki.

Refleksja antropologiczna

Potrzeba skomentowania refleksji antropologicznej w *Celu trojakim...* jest uzasadniona już samym tytułem. Główną myślą utworu jest wykładnia życia człowieka, oscylująca wokół religii, mądrości i sławy jako trzech najważniejszych kategorii egzystencji ludzkiej. Dla rozwinięcia antropologicznej myśli autora ważne będą zarówno jego poglądy, jak i przekonania innych ludzi przezeń opisywanych. Wysuwanie ogólnych prawd o ludziach oraz zwroty do dobrodziejów Kostrowickich czy opisy zmarłych, przebywających w niebie bądź w piekle, dają powód do uogólnień na temat duchowej sfery ludzkiej egzystencji.

¹⁸ Ibidem, k. A4r.

¹⁹ Ibidem, k. B1r.

²⁰ Ibidem, k. B1v.

²¹ Vide: Ps 1, 1-3.

Warto zastanowić się nad odpowiedzią na trzy podstawowe dla antropologii filozoficznej pytania: o tożsamość człowieka, jego pochodzenie i cel ostateczny. Antropologia biblijna objawia prawdę o stworzeniu ludzi na obraz i podobieństwo Boga. Człowiek jest istotą rozumną, potrafiącą oddzielić dobro od zła. Kieruje się w życiu rozumem, dlatego tak ważne jest ustawiczne zdobywanie przez niego wiedzy: „A jako wieczne szczęście żywota ludzkiego,/Tak mądrość ma być celem umysłu ludzkiego”²². Drogą do Boga, jako celu najważniejszego, są wiara, mądrość i sława, które w połączeniu z godnymi uczynkami zapewniają nagrodę po śmierci. Autor opisuje kondycję człowieka z jej przymiotami i przywarami, bolączkami, które trapią jego umysł i ciało w trakcie całego życia. Najważniejszą refleksją wydaje się ta dotycząca ciała, które jest nietrwałe, a funkcjonuje tylko dzięki duszy: „ciało bez duszy zaraz w proch się rozsypuje”²³. Myśl ta jest zgodna z teologią katolicką, w świetle której podkreśla się także nieuchronność śmierci. Dzieło przenika niewzruszona wiara w życie po śmierci, stanowiąca zaprzeczenie starożytnej myśli pogańskiej²⁴. Istnieje życie po śmierci, które jednak może być nagrodą bądź karą. Nieuchronna śmierć jest w tekście oceniona binarnie, podkreślona zostaje jej przykra konieczność, ale też piękno, bo przecież umrzeć można w glorii walki: „Acz przykra, ale piękna śmierć żelazna bywa,/Piękna, bo się w pięknej krwi rycerskiej obmywa”²⁵. Tekst nie zawiera przemyśleń o śmierci w rodzinnym gronie, która i dziś rzadko jest przedmiotem społecznego dyskursu²⁶. Refleksje na temat natury ludzkiej oscylują wokół interesowności i obłudy człowieka: „A iż mówią, przy kim jest szczęście, przy tym ludzie”²⁷, choć nie jest to myśl nowatorska. Pogląd poety jest potwierdzeniem powszechnie znanej sentencji „prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie”.

Przemyślenia na temat człowieka i jego ciała są wynikiem refleksji teologicznej, dlatego zajmują odpowiednio mniej miejsca w rozprawie Kostrowickiego. Ranga pierwszego celu życia człowieka wymusza zachowanie odpowiednich proporcji.

²² M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. B3r.

²³ Ibidem, k. B4r.

²⁴ Vide: *Mors ultima linea rerum* – Śmierć jest kresem ostatecznym wszystkiego (Horacy). Cyt. za: C. Jędraszko, *Łacina na co dzień*, Warszawa 2000, s. 202.

²⁵ M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. B4v.

²⁶ Na temat śmierci od średniowiecza aż do XX wieku wypowiedział się Philippe Aries w monografii *Człowiek i śmierć*. Poruszył takie problemy, jak śmierć bliska i daleka, pora śmierci, śmierć zdziczała czy śmierć na opak; vide: Ph. Aries, *Człowiek i śmierć*, przeł. E. Bąkowska, Warszawa 2011.

²⁷ M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. B1r.

Dla refleksji antropologicznej obecnej w utworze ważne są też przemyślenia na temat mądrości – drugiego celu życia człowieka. Podkreślenie zróżnicowania doczesnych celów prowadzi do wniosku, że nie wszyscy mają takie samo podejście do kwestii zdobywania wiedzy. Ludzie trudnią się różnymi zawodami, nie można więc oczekiwać, że wszyscy nagle zapragną obcować z literaturą w celu poszerzania własnych horyzontów: „Każdy w zamysłach koniec celem nazwać może,/Żołnierzowi cel sława, oraczowi zboże./Kto zaś Apollinowej pilnuje zabawy,/Do mądrości kieruje wszystkie swoje sprawy”²⁸. Mądrość powinna jednak cechować każdego, niezależnie od wykonywanego zawodu, ponieważ wynika już z samego faktu posiadania rozumu: „A jako wieczne szczęście żywota ludzkiego,/Tak mądrość ma być celem umysłu każdego”²⁹. Na bycie mądrym trzeba ciężko pracować, jednak i tak jest to dar Boży, na nic nie zdadzą się trudy zdobywania wiedzy bez Boskiej łaski: „Tak kto w głębokiej inszych celuje mądrości,/Bożej to łasce przyznać,/nie jego bystrości”³⁰. Stwierdzenie to zakorzenione jest w myśli biblijnej. W *Mądrości Syracha* czytamy, że „Wszelka mądrość pochodzi od Pana,/który ją posiada od wieków”³¹. Poeta metaforycznie przedstawia mądrość i proces jej zdobywania:

Ja kiedy bym miał bożka mądrości malować,/Kazałbym go na górze wielkiej wykształtować./Na górze Apollinów kościół budowano/, Trudną tym do mądrości drogę pokazano./Bo jako wzgórze idąc trzeba usiłować,/Tak do Mądrości pracą potrzeba celować./A kto bystrą dowcipu strzałą tam ugodzi,/Z Bożych ręki nie z ludzkich ta sztuka wychodzi”³².

Wchodzenie na górę symbolizuje ogromny wysiłek, jaki trzeba włożyć w zdobycie mądrości. Pokonywanie górskich, wyboistych ścieżek wymaga dobrego przygotowania, czasu i przede wszystkim siły, asocjuje mozolny proces zdobywania wiedzy. Wysoka góra, na której znajduje się bożek, to cała wiedza, jaką można osiągnąć. Jest ona dostępna jedynie nielicznym, jednostkom wybitnym.

Przykładem człowieka mądrego jest Aleksander Macedoński, zaczytany w opowieściach Homerowych. Autor podkreśla jego umiłowanie wiedzy i hojność względem mędrców:

A jak Mądrość wielce kwitnie wszędy sława,/Daje znać Alexandra Wielkiego buława./Który pełną mądrości księgę Homerową,/Kazał warownie schować

²⁸ Ibidem, k. B2r.

²⁹ Ibidem, k. B3r.

³⁰ Ibidem, k. B2v.

³¹ Syr 1, 1.

³² M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki...*, k. B2v.

w skrzynię szafirową./A cóż gdyby był dostał Homera samego/, Ustąpiłby był jemu królestwa swojego./Nie dla rodzaju, nie dla wojennych dzielności,/ Ale dla zawołanej u świata mądrości./Wiedział, że mądrość wszystkie tytuły przeważa,/Szczęśliwy, kto ją potem i złotem odważa³³.

Idea państwa platońskiego, rządzonego przez mędrców, stanowi wyraz uznania dla filozofii antycznej jako wartości najwyższej: „Wielką tedy uczeni ludzie chwałę mają,/Wielką, bo ich królowie sami wysławiają./Szkoda, że już na świecie Platona nie mamy,/Którego złotą w księgach naukę czytamy./W ten czas prawi królestwa będą kwitnąć trwale./Kiedy w nich filozofów będzie nieomale³⁴. Mądrość jest wartością nieprzemijającą, jedynie ignorując wiedzę, można ją unicestwić: „Często majątność ślepa fortuna pożera,/Mądrość nigdy, tylko przez nieuka umiera./Wielka majątność przodków sława pozostała,/Większa, gdy taż w mądrości słynie doskonała³⁵. Pobrzmiewające w utworze echo mitu poczciwych przodków także jest umocowane na podwalinach mądrości. Ci, którzy żyli przed Kostrowickim, uważani są przez niego za zacnych mędrców, roztropnie i odpowiedzialnie władających krajem. Posiadanie w rodzinie mądrej osoby dobrze świadczy o całym rodzie i ma wpływ na jego domniemane przymioty: „Muszą w tym domie wszystkie znajdować się cnoty,/W którym przezacne świecą mądrości klejnoty³⁶. Nie można nigdy spocząć na laurach w wysiłkach dążenia do mądrości, ponieważ w każdej chwili można stracić cały dorobek. Mądrość obroni się sama, głupota pociągnie za sobą cały ród: „Boi się każde domostwo znacznego upadku,/Które nie masz bogatych w mądrość podostatku³⁷. Autor zwraca także uwagę na to, że mądrzy ludzie nie tylko mądrością mogą się przysłużyć społeczeństwu. Posiadają wiele innych zalet, dzięki którym mogą pomóc: „I mądrzy swą mądrością wiele usługują³⁸.

Pochwała wyjazdów młodzieży do zagranicznych ośrodków naukowych i na dwory możnowładcze wiąże się z przekonaniem o ich wielkiej roli edukacyjnej: „Taki mi szlachecka młódź konterfet podaje,/Która w cudze po mądrość zapuszcza się kraje³⁹. Jego przemyślenia na temat mądrości młodzieży zgodne są z przesłaniem *Księgi Mądrości*⁴⁰. Liczne nawiązania do fragmentów księgi świadczą o tym, że mądrość jest dla poety największą wartością.

³³ Ibidem, k. B2v–B3r.

³⁴ Ibidem, k. B3r.

³⁵ Ibidem, k. B3v.

³⁶ Ibidem, k. B3r.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, k. C1v.

³⁹ Ibidem, k. B3v.

⁴⁰ Vide: Mdr 8, 10: „Dzięki niej będę miał sławę u ludu/i nawet jako młodzieniec – u starszych poszanowanie”.

Szukanie Boga to jedyna droga do zdobycia mądrości i zapewnienia sobie życia wiecznego⁴¹.

Trzecim, postulowanym przez autora *Celu trojakiego*... pragnieniem człowieka, jest sława. Wartość ta, w świetle wyводу Kostrowickiego, zawsze idzie w parze z męstwem przy współuczestnictwie mądrości. Droga do wiecznej chwały poprzez waleczność jest trudna, ale daje satysfakcję całemu rodowi:

Tak sława umie męże rycerskie wychwalać,/Że gdy stary czas każe nagrobki obalać,/Ta sława pamięć będzie nieśmiertelnie trwała,/Którą w swych księgach wieczna sława napisała./Nie żał takiego celu krwią własną malować,/Nie żał do niego mierząc, na zdrowiu szwankować./Celem ma być z usługi ta sława każdemu,/Lecz osobiłwie zdrowie na szanć niosącemu⁴².

Człowiek nie powinien żałować życia doczesnego, bo większa nagroda czeka go w niebie: „Choćby tysiąc dusz człowiek zawierał w swym ciele,/Wszystkie na krwawym placu ma położyć śmieie,/Za ojczyznę uczciwie umrzeć i za Boga,/Pewna to do żywota niebieskiego droga”⁴³. Śmierć w imię Boga i ojczyzny winna być – wedle Kostrowickiego – pożądana. Takie postrzeganie śmierci i sławy wynikało z sytuacji ówczesnej Rzeczypospolitej, która systematycznie toczyła wojny ze Szwecją o wpływy bałtyckie, walczyła z Moskwą i brała udział w wielu innych działaniach wojennych, w czasie których ginęli polscy rycerze. Sytuacja polityczna Polski przez kilka następnych stuleci także była napięta, dlatego *ethos* rycerza cieszył się niesłabnącą popularnością i wielokrotnie się do niego odwoływano. W takim duchu na temat sławy pisze przekonany o wielkości dzielnych mężów Kostrowicki, który uważa, że obowiązkiem poety jest ich wychwalanie: „Ci od sławy włożoną tę powinność mają,/Że zacnych ludzi chwalić nigdy nie przestają./Sława im zawsze nosi herbowe klejnoty,/Które na wałach czujne zgromadzają cnoty”⁴⁴. Młodzi ludzie powinni poświęcić się dla dobra ojczyzny, tak, by od lat najmłodszych zasługiwać na uznanie: „Niech się kwapią i młodzi do męstwa dzielnego./Aby i ich u ludzi wieczne imię było,/Żeby po tym ojczyźnie mężnie służyło”⁴⁵. Większą wartość ma poświęcenie młodego człowieka zapewne dlatego, że nie zdążył on jeszcze użyć świata, a mimo to oddaje swe życie dla dobra innych: „Cne jest męstwo, gdy z wieku staroego pochodzi/Zacniejsze zaś, gdy w młodym człeku się urodzi”⁴⁶.

⁴¹ Vide: Mdr 1, 1-15.

⁴² M. Dadzibóg-Kostrowicki, *Cel trojaki*..., k. C1v.

⁴³ Ibidem, k. B4r.

⁴⁴ Ibidem, k. B4v.

⁴⁵ Ibidem, k. C1r.

⁴⁶ Ibidem, k. C1v.

W zakończeniu *Celu trojakiego...* Kostrowicki zespala wszystkie wymienione cele. Sława połączona z mądrością stanowi prostą drogę do Boga, który szczególnie umiłował poświęcenie w imię wiary i ojczyzny: „Pięknie idzie porządkiem sława w przyłączenie/Do Boga i mądrości ma ten cel wielbienie./Porządnie do takiego celu umierzyli,/Którzy przez dzielne męstwo sławy doskoczyli”⁴⁷.

Cel trojaki pożyciu ludzkiemu wpisuje się w kontekst filozofii i literatury epoki. Utwór reprezentuje nurt filozofii chrześcijańskiej. Choć nie jest nowatorski, stanowi potwierdzenie kulturowego obrazu człowieka wierzącego w epoce baroku. Nawoływanie do wiary, poszerzania wiedzy i umiejętności stanowi przesłanie utworu Kostrowickiego. Godna chrześcijańska postawa, w połączeniu z odpowiednim poziomem wykształcenia, ma umożliwić zdobycie uznania w środowisku i zapewnić życie wieczne u boku Pana. Podjęcie takiej tematyki dowodzi kulturowej wartości tekstu nawet obecnie, w czasach upadku ideałów i autorytetów moralnych. Warto przywoływać takie staropolskie teksty, których przeznaczeniem było wspieranie człowieka i motywowanie go do umacniania w wierze, zdobywania wiedzy, mądrości, bycia lepszym.

⁴⁷ Ibidem, k. B4r.